

ЖИТТЯ ПІСЛЯ КОНФЛІКТУ: ОПИТУВАННЯ ЩОДО СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВЕТЕРАНІВ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ

Січень 2020 року

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

Міністерство у справах ветеранів,
тимчасово окупованих територій та
внутрішньо переміщених осіб України

МОМ
ООН МІГРАЦІЯ

Цю публікацію підготовлено за фінансування Європейського Союзу (ЄС) в січні 2020 року. Думки та погляди, викладені в цьому виданні, не обов'язково відображають позицію ЄС і Міжнародної організації з міграції (МОМ).

Міністерство у справах ветеранів,
тимчасово окупованих територій та
внутрішньо переміщених осіб України

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Методологія.....	4
Основні факти та висновки.....	6
1. Соціально-демографічний профіль ветеранів та їхніх партнерів.....	7
2. Військовий досвід.....	9
• Строк військової служби та період повернення.....	9
• Бажання повернутися на службу.....	9
• Отримання посвідчення особи з інвалідністю.....	10
• Отримання посвідчення учасника бойових дій.....	11
3. Доступ до допомоги та послуг.....	12
• Доступність послуг, пільг та гарантій соціального захисту.....	12
• Задоволеність отриманими послугами та пільгами соціального захисту.....	14
• Канали для пошуку інформації про послуги та пільги.....	15
4. Працевлаштування ветеранів.....	16
5. Добробут ветеранів.....	19
6. Дискримінація, соціальна інтеграція, психічне здоров'я та психосоціальна підтримка (ПЗПС) ...	22
• Дискримінація.....	22
• Соціальна інтеграція.....	23
• Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка (ПЗПС).....	26
7. Ставлення до відкриття власного бізнесу.....	30

ВСТУП

Повертаючись із військової служби, ветерани конфлікту на сході України зіштовхуються з викликами у процесі своєї реінтеграції до цивільного життя. Ці виклики пов'язані з досвідом участі ветеранів у збройних діях, який часто має тривалий вплив. Крім того, відсутність комплексних та актуальних даних щодо соціально-економічних потреб та реінтеграційного досвіду ветеранів перешкоджає наданню адресної підтримки. Щоб заповнити цю прогалину, Представництво міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні у співпраці з Міністерством у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб за фінансової підтримки Європейського Союзу (ЄС) підтримало проведення комплексного опитування ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей. Метою опитування був збір та аналіз інформації щодо соціально-демографічних і соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей, а також викликів, із якими вони стикаються під час реінтеграції в суспільство.

За даними Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, на період проведення дослідження (липень – жовтень 2019 року) в Україні налічувалося близько 370 000 ветеранів. Це дослідження є ключовим компонентом проекту «Підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей», що виконується Представництвом МОМ в Україні за фінансової підтримки ЄС, і має на меті надати уряду України, органам місцевого самоврядування та відповідним громадським організаціям ґрунтовні знання для вирішення проблем реінтеграції ветеранів. Проект також включає інші важливі компоненти, такі як навчальні тренінги з правління, тренінги з розвитку бізнесу, професійні тренінги та гранти на для розвитку самозайнятості, заходи для посилення соціальної згуртованості, психосоціальну підтримку, а також інформаційно-просвітницькі кампанії. Звіт складається з семи частин, кожна з яких присвячена конкретному розділу опитування. У наступному розділі міститься детальний опис методології дослідження.

МЕТОДОЛОГІЯ

Дослідження включає кількісний та якісний компоненти. Упродовж липня – жовтня 2019 року було опитано 2 530 респондентів, включно з ветеранами та членами їхніх сімей, у Києві та Київській області, а також Дніпропетровській і Львівській областях, де концентрація ветеранів є найбільшою:

- 1 780 інтерв'ю проведено з ветеранами, які безпосередньо брали участь у виконанні бойових завдань на сході України (Донецька/Луганська області) з квітня 2014 року;
- 750 інтерв'ю проведено з членами сімей ветеранів (дружинами, чоловіками або партнерами, з якими ветерани ведуть спільне господарство).

Відбір респондентів здійснювався із застосуванням методу «снігової кулі». Респонденти обиралися випадково, за допомогою бази телефонних номерів «Info Sapiens» – української дослідницької компанії, яка проводила попередні опитування щодо ветеранів. Щоб набрати респондентів, співробітники «Info Sapiens» зверталися до місцевих урядових організацій та неурядових організацій (НУО), що працюють з ветеранами. Кожну людину, запрошену до участі в опитуванні, просили надати контакти осіб, які відповідали характеристикам цільових груп дослідження. Критеріями включення для ветеранів було проживання в одній із трьох цільових областей (Київській, Львівській та Дніпропетровській) та підтвердження опитуваними особами факту безпосередньої участі у виконанні бойових завдань у Донецькій та Луганській областях, починаючи з квітня 2014 року. Критеріями для включення дружин/чоловіків та партнерів ветеранів було проживання в одній із трьох цільових областей (Київській, Львівській та Дніпропетровській) та підтвердження факту спільного проживання з ветеранами, які брали безпосередню участь у виконанні бойових завдань у Донецькій та Луганській областях, починаючи з квітня 2014 року, або статусу вдови/вдівця таких ветеранів.

Респонденти представляли різні домогосподарства (тобто в кожному домогосподарстві було опитано одного респондента). Кількість інтерв'ю була рівномірно розподілена між трьома цільовими областями. Дані були зважені відповідно до регіонального розподілу осіб, які мають статус ветерана у цільових областях.

Опитування проводилося за методом особисто-го інтерв'ю за допомогою планшетів (Computer-Assisted Personal Interviews або CAPI). У середньому одне інтерв'ю тривало близько 40 хвилин.

За допомогою опитування було зібрано інформацію про військовий досвід ветеранів, добробут, зайнятість, доступ до пільг та послуг, дискримінацію, соціальну інтеграцію, потреби у психосоціальної підтримці, а також ставлення до відкриття власної справи.

У рамках якісного компоненту з ветеранами, їхніми друзями/знайомими та ключовими інформантами, що проживають як в міській, так і в сільській місцевості, було проведено шість обговорень у фокус-групах дискусій (ФГД). Більшість ключових інформантів були спеціалістами установ соціального захисту, представниками неурядових організацій, які працюють із ветеранами, місцевих органів влади та закладів охорони здоров'я.

На додачу до даних вибіркового опитувань, проведених методом особистих інтерв'ю серед ветеранів, даних вибіркового опитувань, проведених методом особистих інтерв'ю серед членів сімей ветеранів (дружин/чоловіків/партнерів), та даних, отриманих у ході проведення ФГД, це дослідження використовує дані з адміністративних та інших джерел, а також дані «Омнібус». «Омнібус» – це національно репрезентативне опитування, котре компанія «Info Sapiens» проводить щомісяця у 24 областях України. У цьому дослідженні використані дані «Омнібус» за вересень – жовтень 2019 року. Дані «Info Sapiens» використовувалися для порівняння соціально-демографічного та соціально-економічного профілів опитаних ветеранів із відповідними характеристиками загального населення в трьох областях.

Обмеження дослідження

Це дослідження ґрунтується на результатах інтерв'ю, проведених із ветеранами та членами їхніх родин. Воно містить виключно самооцінки щодо досвіду реінтеграції і життєвих ситуацій. Дослідження доповнене результатами аналізу обговорень у фокус-групах.

Результати дослідження демонструють специфіку умов життя і соціально-економічні характеристики ветеранів та їхніх сімей, що проживають у Дніпропетровській, Львівській, Київській областях та місті Києві. За результатами моніторингу соціально-економічного розвитку, проведеного Урядом України

у 2018 році, Київська область та місто Київ, а також Дніпропетровська і Львівська області входять у першу десятку регіонів за показниками ефективності ринку праці та економічної й соціальної згуртованості¹. Відповідно респонденти, опитані в рамках цього дослідження, могли перебувати у сприятливіших соціально-економічних умовах та мати кращі життєві шанси порівняно з населенням інших областей.

Вибірка не була випадковою. Набір респондентів для кількісного опитування здійснювався методом «снігової кулі» з використанням бази телефонних номерів та контактів ветеранів, які співпрацюють із відповідними НУО в цій сфері. Використання останнього каналу набору могло призвести до потенційного зміщення, пов'язаного з відбором первинних респондентів, які мають більш широке соціальне коло спілкування. З огляду на метод відбору респондентів, кількість людей, які могли бути відібрані через одного респондента, була обмежена п'ятьома.

Ветерани та члени домогосподарств, опитані для цілей цього дослідження, проживали переважно у великих містах. Зокрема, 73% респондентів проживали у містах із кількістю населення понад 500 тисяч осіб (Київ, Дніпро, Львів, Кривий Ріг); 10% були опитані в містах із кількістю населення від 50 до 500 тисяч мешканців; 11% – у містах із кількістю населення до 50 тисяч мешканців, і лише 6% ветеранів проживали в селах. На момент проведення опитування статистичні дані, що відображають розподіл ветеранів за типами населених пунктів, були відсутні. Відсутність надійних даних щодо розподілу ветеранів за типами населених пунктів обмежила можливості застосування зазначеного параметру при розробці дизайну дослідження. Водночас розподіл вибірки є схожим із розподілом, отриманим у рамках іншого дослідження серед ветеранів, проведеного Світовим банком, де лише 7% опитаних ветеранів проживали в селах, а 69% інтерв'ю були проведені в обласних центрах².

¹ Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік. <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Reytingova-otsinka-za-2018-rik-prezentatsiyni-materiali.pdf>

² World Bank. 2017. Conflict in Ukraine: socio-economic impacts of internal displacement and veteran return – summary report May 2017 (English). Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/571011497962214803/Conflict-in-Ukraine-socio-economic-impacts-of-internal-displacement-and-veteran-return-summary-report-May-2017>

ОСНОВНІ ФАКТИ ТА ВИСНОВКИ

Військовий досвід. Більшість (91%) респондентів повідомили, що мають посвідчення учасника бойових дій і лише 6% респондентів підтвердили, що мають посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни, частково через бюрократичні перешкоди в ході підтвердження інвалідності. Серед респондентів, які не мали посвідчення особи з інвалідністю, чверть підтвердила наявність травм або захворювань, отриманих під час проходження військової служби.

Доступ до допомоги та послуг. У респондентів запитали, чи намагалися вони отримати державні послуги або допомогу для себе або своїх сімей, коли потребували цього. Попри достатньо велику кількість тих, хто зміг отримати знижки на оплату житла, комунальних послуг, пільги на проїзд у громадському транспорті, майже половина респондентів повідомили про те, що не змогли отримати довгострокових кредитів на навчання дітей (45%) та першочергове забезпечення житлом (86%).

Працевлаштування ветеранів. Більш ніж чверть ветеранів (29%) повідомили, що за ними не були збережені місця роботи та посади. Водночас серед осіб, які працювали до військової служби за наймом, лише 68% вдалося зберегти своє місце роботи та посади: 70% ветеранів-чоловіків і 45% ветеранок. Респонденти повідомляли, що недостатня зайнятість і безробіття пов'язані з (іноді офіційно не підтвердженими) травмами чи хворобами, отриманими під час військової служби, а також із бажанням перекваліфікуватися або перейти на роботу зі сприятливішими умовами для взаємодії.

Добробут ветеранів. Найчастіше згадуваним джерелом доходів ветеранів була зарплата. Одна п'ята опитаних ветеранів повідомила, що має гроші лише на те, щоб купити їжу. Ветерани та їхні домогосподарства характеризувалися трохи нижчим рівнем добробуту в порівнянні з аналогічною підвибіркою серед загального на-

селення. Дев'ятнадцять (19%) відсотків домогосподарств ветеранів належали до категорії із низьким рівнем матеріального добробуту (тим часом до цієї категорії належали 15% домогосподарств у підвибірці загального населення), 78% домогосподарств у підвибірці загального населення були класифіковані як категорія із середнім рівнем матеріального добробуту, водночас серед домогосподарств ветеранів цей показник був нижчим – 73%.

Дискримінація, соціальна інтеграція, психічне здоров'я та психосоціальна підтримка (ПЗПС). Майже половина респондентів повідомили про упереджене або несправедливе ставлення до ветеранів з боку представників різних груп суспільства, зокрема вони зазнали такого ставлення при здійсненні свого права на безкоштовне користування громадським транспортом або під час отримання медичних або адміністративних послуг.

Опитування ветеранів продемонструвало, що вони почуваються ізольованими від суспільства й мають міцну самоідентифікацію зі своєю референтною групою. Велика частка респондентів погодилася з думкою, що ветеранів можуть зрозуміти лише ті люди, котрі хоч якось пов'язані з особами, що мають військовий досвід.

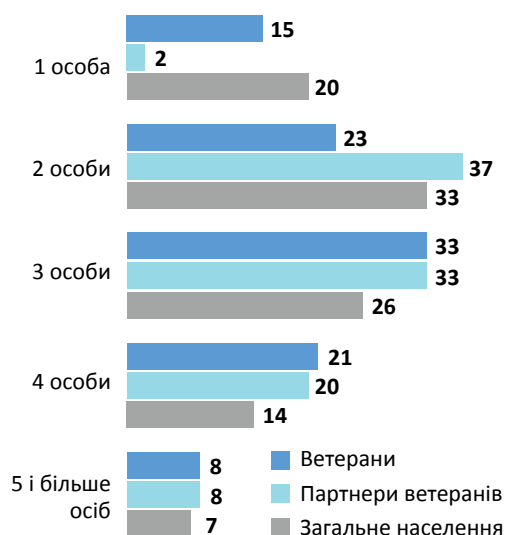
Ветерани неохоче розглядали себе як людей, що потребують психосоціальної підтримки. Проте третина респондентів зазначила, що вони хотіли б отримувати хоча б один із запропонованих типів психосоціальної підтримки – індивідуальні консультації психолога або консультації психолога, який має досвід військової служби. Майже третина (29%) ветеранів хотіла б отримувати індивідуальні консультації психолога, а половина респондентів вказала, що такий тип підтримки є актуальним для ветеранів загалом (51%).

Ставлення до відкриття власного бізнесу. Більше ніж третина (35%) ветеранів висловила інтерес щодо відкриття власного бізнесу. Більшість респондентів вказали на проблеми, пов'язані з відсутністю підтримки з боку держави, а також повідомили про прогалини у власних знаннях місцевого ринку та ділових навичках.

1. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ВЕТЕРАНІВ ТА ЇХНІХ ПАРТНЕРІВ

Результати аналізу продемонстрували, що частка домогосподарств у складі однієї людини серед ветеранів становить 15%, тобто є меншою, ніж серед населення України загалом, де частка таких домогосподарств становить 20%³. Серед партнерів ветеранів 90% мали ветеранів за чоловіків/дружин/партнерів, а 10% були вдовами/вдівцями. Лише 2% опитаних, які були вдовами/вдівцями ветеранів, належали до домогосподарств, що склалися з однієї особи.

Діаграма 1.1. Розподіл домогосподарств в Україні за кількістю членів, % ветеранів та партнерів ветеранів

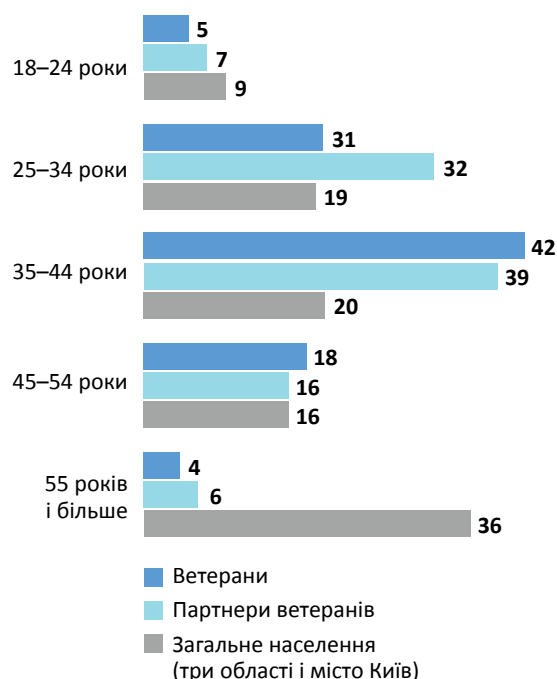

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами
Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів
Джерело: Державна служба статистики України, «Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України», 2019

Середній розмір домогосподарства ветеранів становив 2,87 особи, серед партнерів ветеранів – 2,98 особи. Середній розмір домогосподарств, де проживають ветерани та члени їхніх сімей, є дещо більшим порівняно з розміром середньостатистичного домогосподарства загалом по Україні (2,58)⁴.

Серед ветеранів та членів їхніх сімей переважали вікові групи 25–34 та 35–44 роки, і ці групи представлені більше, порівняно із загальним населенням у трьох областях, де проводилось опитування. Серед ветеранів вікова група від 18 до 24 років становила лише 5%, у той час як серед загального населення вона була удвічі більшою (9%). Лише 4% опитаних ветеранів належали до вікової групи від 55 років, у той час як серед загального населення частка цієї групи становить 36%.

Діаграма 1.2. Розподіл за віком, % ветеранів, партнерів ветеранів та загального населення у трьох областях, де проводилося опитування

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами
Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів
Джерело: Державна служба статистики України, Банк даних Державної служби статистики України 2019

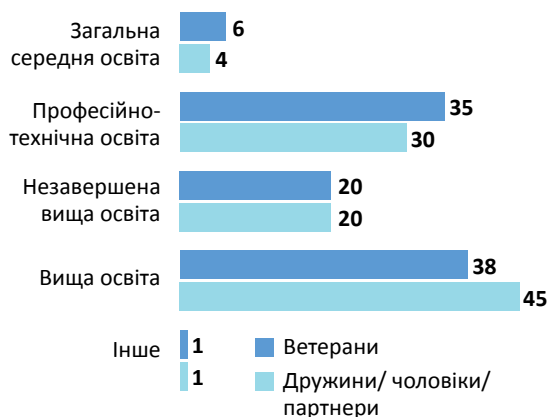
³ Державна служба статистики України, «Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України», 2019 р. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_sdhdu2019.rar

⁴ Державна служба статистики України, 1998–2019 рр. Характеристики домогосподарств. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/hart2010_u.htm

Жінки становили 5% опитаних ветеранів. Частка жінок серед опитаних партнерів ветеранів становила 98%.

Більше від третини опитаних ветеранів та ветеранок (38%) отримали вищу освіту. Ще третина (35%) здобула професійну освіту. Майже половина ветеранок мала вищу освіту (42%), і цей показник був дещо вищим, ніж серед ветеранів-чоловіків (37%). Більшість партнерів ветеранів (65%) повідомили, що мають вищу освіту, та 30% – професійну освіту. Гендерний фактор є ключовим у поясненні зафіксованих відмінностей, оскільки рівень освіти серед жінок в Україні загалом є вищим порівняно з чоловіками⁵.

Діаграма 1.3. Розподіл за рівнем освіти, % ветеранів та партнерів ветеранів у трьох областях, де проводилося опитування

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами
Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів

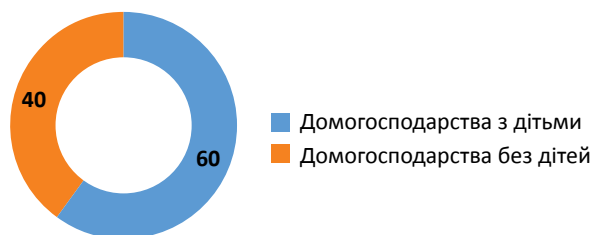
Дев'яносто чотири (94%) відсотки респондентів проживали у великих і малих містах, і лише 6% – у селах. Аналогічно, лише 6% партнерів ветеранів проживали в селах, 94% мешкали у великих та малих містах. Водночас серед населення трьох досліджуваних областей та міста Києва частка осіб, які проживають у містах, становить 79%⁶.

⁵ Економічна активність населення України. 2018 р. Статистичний збірник. Київ – 2019. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf

⁶ Державна служба статистики України, Банк даних Державної служби статистики України 2019 р. <http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/Saveshow.asp>

Сорок (40%) відсотків респондентів-ветеранів повідомили, що в їхніх домогосподарствах проживають діти, що відповідає середньому показникові серед домогосподарств України (38%)⁷. (Діаграма 1.4).

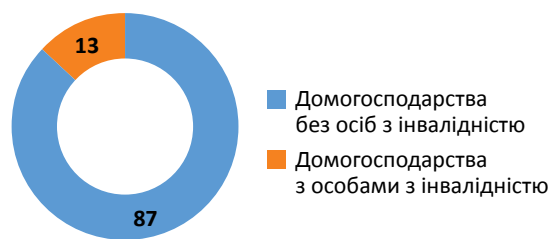
Діаграма 1.4. Розподіл домогосподарств з дітьми та без дітей, % ветеранів

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами
Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів

Тринадцять відсотків (13%) ветеранів повідомили, що в їхньому домогосподарстві є особи з інвалідністю (Діаграма 1.5).

Діаграма 1.5. Розподіл домогосподарств ветеранів із особами з інвалідністю (I–III групи інвалідності, діти з інвалідністю), % ветеранів

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами
Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів

⁷ Соціально-демографічні характеристики домогосподарств в Україні. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – К., 2019

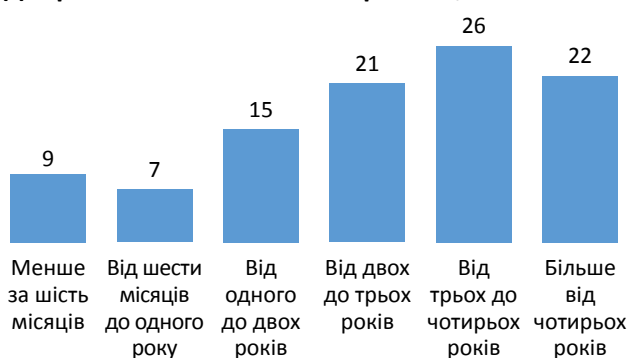
2. ВІЙСЬКОВИЙ ДОСВІД

Дев'яносто один (91%) відсоток опитаних ветеранів повідомив, що мають посвідчення учасника бойових дій. Із них 87% служили у Збройних силах України⁸, а 4% відповіли, що були у складі добровольчих батальйонів. Шість (6%) відсотків респондентів підтвердили наявність посвідчення особи з інвалідністю внаслідок травм або захворювання, отриманих під час участі у збройному конфлікті. Один (1%) відсоток респондентів перебував у процесі оформлення посвідчення на момент участі в опитуванні. Два (2%) відсотки респондентів входили до складу добровольчих військових формувань, але не отримали посвідчення учасника бойових дій.

Строк військової служби та період повернення

Шістнадцять (16%) відсотків респондентів повідомили, що на момент проходження опитування з моменту їхнього повернення із зони конфлікту минуло від одного місяця до року. П'ятнадцять (15%) відсотків респондентів повернулися зі сходу України за один-два роки до моменту проведення опитування. Шістдесят дев'ять (69%) відсотків ветеранів повідомили, що повернулися два роки тому і більше.

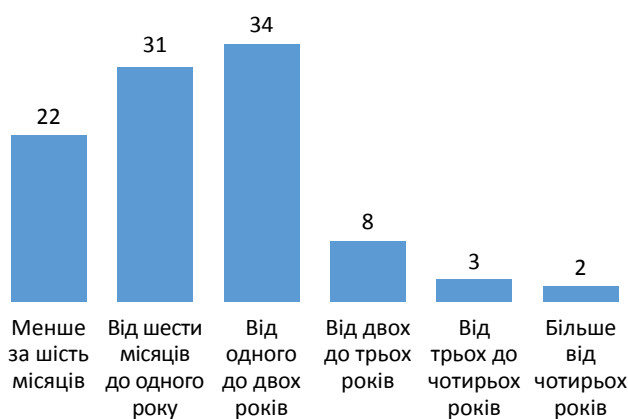
Діаграма 2.1. Час після повернення, %

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Двадцять два (22%) відсотки опитаних перебували на військовій службі протягом строку, що не перевищував шести місяців. Третина (31%) перебувала в зоні конфлікту від шести місяців до одного року. Більше третини (34%) перебували на військовій службі від одного до двох років. Тринадцять (13%) відсотків опитаних проходили службу протягом двох і більше років.

Діаграма 2.2. Строк військової служби у зоні бойових дій, %

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Бажання повернутися на службу

Результати опитування продемонстрували, що третина ветеранів (33%) була готова повернутися до активної служби. Проте майже половина опитаних (47%) не розглядала для себе можливості повернення. Аналіз готовності повернутися на схід не виявив значущих відмінностей за статтю: 32% чоловіків і 36% жінок заявили, що готові повернутися до військової служби. Водночас 47% жінок і 48% чоловіків відповіли, що не розглядають для себе можливості повернення на військову службу на сході України. Опитування демонструє: що довшим був час перебування ветеранів удома, то меншою була їхня готовність повертатися на військову службу. Більшість тих, хто висловили бажання повернутися на службу, перебували удома менше від одного року (Діаграма 2.3).

⁸ Джерело: Опитування ветеранів. Примітка: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді

Діаграма 2.3. Готовність повернутися на військову службу залежно від тривалості періоду після повернення, %

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Готовність повернутися на військову службу трохи відрізнялася залежно від віку ветеранів. Респонденти віком 35 років та старші частіше відповідали, що не мають наміру повертатися на військову службу на сході України. Найбільша частка тих, хто відповіли, що не знають, чи хотіли б повернутися на військову службу, була виявлена серед вікової групи 18–34 роки.

Отримання посвідчення особи з інвалідністю

Лише 6% респондентів підтвердили наявність посвідчення особи з інвалідністю через травми або захворювання, отримані під час участі у збройному конфлікті. Разом із тим, серед респондентів, які не мали посвідчення особи з інвалідністю, 26% підтвердили наявність травм або захворювань, отриманих під час проходження служби.

Третина (31%) респондентів не отримала посвідчення особи з інвалідністю, оскільки тяжкість травм чи захворювань не вважалася достатньою для його отримання. Четверть ветеранів (25%) повідомила, що не змогла отримати посвідчення особи з інвалідністю через високий рівень бюрократії та брак часу для його отримання; 16% респондентів

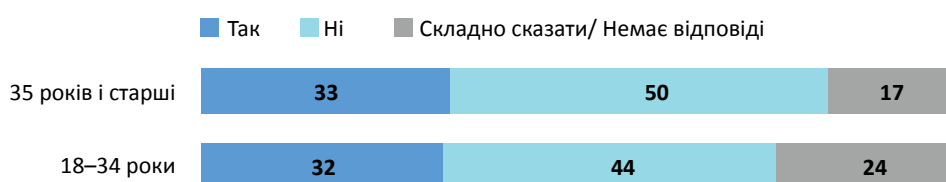
повідомили про труднощі в отриманні посвідчення через недостатність доказів. Дванадцять (12%) відсотків респондентів не бачили сенсу в отриманні посвідчення, а 4% ветеранів відповіли, що військовий підрозділ не надав їм необхідних підтверджень та документів (Діаграма 2.5).

Діаграма 2.5. Причини неотримання посвідчення особи з інвалідністю, % тих, хто отримали травми чи захворювання під час проходження служби

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Діаграма 2.4. Готовність повернутися на військову службу залежно від віку, %

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Під час ФГД респонденти також повідомили про труднощі в оформленні документів, необхідних для отримання посвідчення особи з інвалідністю, у закладах охорони здоров'я.

Дніпро, ключова інформантка, 35 років

«Документи часто заповнюються неправильно. У медичних картках немає стандартизації – діагноз ветерана можуть відхилити через неправильне формулювання».

Джерело: ФГД з КІ

Ключові інформанти зазначили, що існують проблеми з підготовкою документів, необхідних для отримання посвідчення особи з інвалідністю. Ветерани повідомили, що збір документів, як правило, пов'язаний із довготривалим очікуванням у чергах, необхідністю відвідувати різні інстанції та іноді виїздити в інші населені пункти. Ветерани під час обговорень згадували випадки, коли вони або їхні побратими були не в змозі дістати документи, які потрібно надати до різних державних медичних закладів. Ключові інформанти відзначили, що процес оформлення документів є тривалим і складним, і через це деякі ветерани полишають спроби отримати посвідчення, що підтверджує інвалідність. Учасники ФГД повідомляли, що причини, з яких виникають проблеми в підтвердженні статусу, пов'язані з втратою документів. У деяких випадках не залишається живих свідків, які могли б підтвердити отримання травми під час бойових дій. Крім того, ключові інформанти повідомили, що часто після повернення ветерани зосереджують увагу на пошуку роботи, ігноруючи проблеми зі здоров'ям. У ході ФГД ветерани згадували про те, що загострення або поява захворювань може відбуватися вже після проходження певного часу з моменту завершення служби. Відповідно для ветеранів, які своєчасно не задокументували факт отримання травм/захворювань, процедура встановлення зв'язку між травмами і причинами виникнення захворювань суттєво ускладнюється.

Павлоград, ветеран, 40 років

«Паперова тяганина. Немає довідок про розслідування, про отримання травм. Тоді не було такого поняття – «бойові травми». Його потім ввели. А через те, що немає свідків, то я нічого не досягну...»

Джерело: ФГД з ветеранами

Київ, ветеранка, 50 років

«Мій побратим потрапив під мінометний обстріл у машині, отримав поранення. І потім, коли він повернувся в Київ і почав займатися документами, йому повідомили, що «ви маєте надати довідку про те, що ви не були в нетверезому стані». Тобто людина, коли отримала поранення, мала продумувати ті всі моменти...»

Джерело: ФГД з ветеранами

Львів, ветеран, 48 років

«От у мене товариш отримав важку травму, і він вже ходить до них (медичних установ) третій рік і клянчить ту інвалідність. Як жебрак. Він збирає всі документи, все, але руки та ноги є...»

Джерело: ФГД з ветеранами

Отримання посвідчення учасника бойових дій

Сім (7%) відсотків повідомили, що стикалися з проблемами при отриманні посвідчення. Учасники ФГД повідомили, що отримати посвідчення учасника бойових дій останнім часом стало простіше порівняно з першими роками конфлікту. Починаючи з 2015 року, Верховна Рада України внесла зміни до низки законодавчих актів, розширивши перелік осіб, які мають право на отримання статусу учасника бойових дій, і включивши до нього членів добровольчих батальйонів за умови приєднання батальйонів до силових структур України⁹. Однак на момент опитування для ветеранів, котрі були добровольцями, отримати посвідчення учасника бойових дій було все ще проблемою. Для цієї категорії ветеранів обов'язковим є підтвердження факту участі в бойових діях, і в деяких випадках їм необхідно повертатися в зону бойових дій для пошуку доказів.

⁹ Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення Документ 413-2014-п, чинний, поточна редакція від 29 жовтня 2019 року, підстава – 887-2019-п

3. ДОСТУП ДО ДОПОМОГИ ТА ПОСЛУГ

В українському законодавстві є кілька нормативно-правових актів, які стосуються забезпечення ветеранів різними пільгами та гарантіями соціального захисту. Зокрема, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» вважається ключовим документом у цій сфері¹⁰. Відповідно до Закону, ветерани мають право на різні соціальні пільги, включаючи першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, позики на будівництво житла, знижки на оплату комунальних послуг, безкоштовне користування громадським транспортом, медичні послуги тощо. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 975 від 23 листопада 2016 року, діти ветеранів, які не досягли 23 років, мають право на пільгові довгострокові кредити для здобуття освіти, безоплатне проживання в гуртожитках, повне або часткове покриття вартості навчання, отримання соціальної стипендії, безоплатне забезпечення підручниками тощо¹¹. У ході цього дослідження на основі зазначених вище законодавчих актів було складено перелік найрозповсюдженіших пільг, що надаються ветеранам, для оцінювання їхньої доступності.

Доступність послуг, пільг та гарантій соціального захисту

У респондентів запитали, чи намагалися вони отримати державні послуги або допомогу для себе або своїх сімей, коли потребували цього. Загалом 71% респондентів повідомили, що не змогли отримати хоча б один з видів послуг або допомоги.

¹⁰ Закон України «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року (останні зміни: 25.09.2019 року). Доступ за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

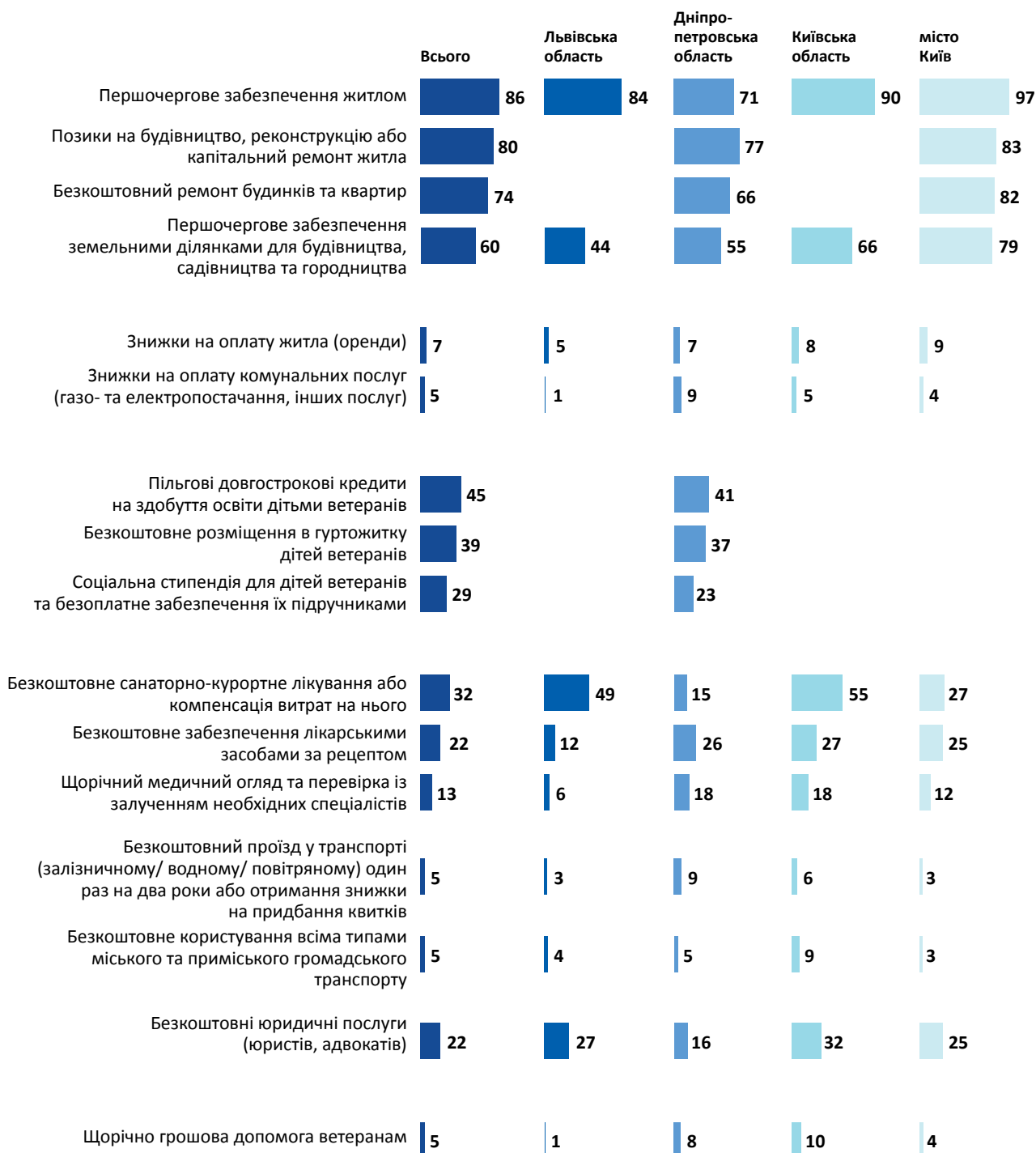
¹¹ Постанова Кабінету Міністрів України №975 від 23 листопада 2016 року. Доступ за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2019-%D0%BF/sp:wide>

Послуги і пільги в житловому секторі. Доступність послуг і допомоги в житловому секторі виявилася найнижчою. Частка тих, хто не отримав першочергового забезпечення житлом, становить 86%. Позику на будівництво житла, реконструкцію або його капітальний ремонт не отримали 80% респондентів. Майже три чверті (74%) респондентів не отримали допомогу для безкоштовного ремонту своїх будинків і квартир. Майже дві третини опитаних ветеранів (60%) повідомили, що не отримали земельних ділянок для будівництва, садівництва та городництва. Вісім (8%) відсотків респондентів не отримали жодних знижок на оплату житла, 6% не отримали знижки на оплату комунальних послуг. Пільгою на першочергове забезпечення житлом не змогли скористатися 97% ветеранів у Київській області та 90% у місті Києві, у Львівській області – 84%, а в Дніпропетровській області – 72% респондентів. Сімдесят дев'ять (79%) відсотків опитаних ветеранів у місті Києві та 66% у Київській області повідомили, що не отримали земельних ділянок для будівництва, садівництва та городництва; у Дніпропетровській області таких було 55%, у Львівській – 44%.

Послуги і пільги у сфері освіти. Серед ветеранів, які намагалися отримати освітні послуги або допомогу для дітей віком до 23 років, майже половина (45%) не отримала довгострокових кредитів на навчання. Діти 39% респондентів не були забезпечені безкоштовними місцями в гуртожитках. Майже кожен третій (34%) не зміг отримати соціальну стипендію та безоплатні підручники для своїх дітей (Діаграма 3.1).

Послуги і пільги у сфері охорони здоров'я. Що стосується сфери охорони здоров'я, кожен п'ятий (22%) повідомив, що не зміг отримати безкоштовні ліки за рецептами. Кожен третій (32%) відповів, що не отримав безкоштовного санаторно-курортного лікування (реабілітації) (Діаграма 3.1). Частка респондентів, які не змогли пройти безкоштовне санаторно-курортне лікування (реабілітацію), була найбільшою в Київській (55%) та Львівській областях (49%). Частки осіб, які підтвердили, що не змогли отримати такі послуги в місті Києві та Дніпропетровській області, становили 27% та 15% відповідно. У Львівській області лише 12% опитаних ветеранів повідомили, що не змогли отримати

Діаграма 3.1. Частка осіб, які не отримали послуги чи допомогу, % від загальної кількості осіб, котрі намагалися отримати

Примітки: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді.
Примітки: Результати, які містять менше ніж 50 об'єктів, не враховано через низьку надійність.
Примітки: Розраховано для ветеранів, які підтвердили наявність посвідчень учасника бойових дій або посвідчення особи з інвалідністю.

безкоштовні ліки за рецептом, у той час як у Києві цей показник дорівнював 25%, у Київській області – 27%, у Дніпропетровській – 26%. У Львівській області щорічний медогляд не пройшли лише 6% респондентів. У Дніпропетровській та Київській областях цей показник був утричі вищим (по 18%), у місті Києві – удвічі вищим (12%) (Діаграма 3.1).

Послуги і пільги в юридичній сфері. Частка ветеранів, які повідомили про неотримання безкоштовних юридичних послуг, становила 22% (Діаграма 3.1). Частка тих, хто повідомив про невдалу спробу отримати безкоштовні юридичні послуги, була найнижчою у Дніпропетровській області (16%) та найвищою – у Львівській та Київській областях (27% та 32% відповідно).

Послуги і пільги у сфері транспорту. Згідно з отриманими даними, пільги на користування транспортом були доступні переважно для тих, хто намагався ними скористатися. Лише 5% респондентів повідомили про відмову в безкоштовному користуванні транспортом (залізничним / водним / повітряним) або отриманні знижки на придбання квитків за дворічний період. Та сама кількість респондентів (5%) підтвердила відсутність можливості безкоштовного користування всіма типами міського та приміського громадського транспорту. Дев'ять (9%) відсотків не змогли скористатися правом безкоштовного проїзду в транспорті місцевого сполучення у Дніпропетровській області, що втричі більше, ніж у Львівській області та Києві (по 3%).

Задоволеність отриманими послугами та пільгами соціального захисту

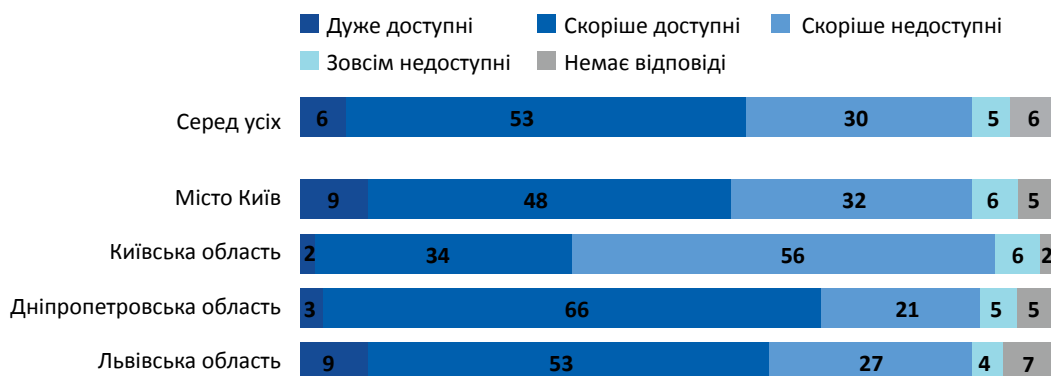
Респонденти мали оцінити загальну доступність послуг та пільг, які повинні надаватися ветеранам та членам їхніх сімей, в областях дослідження. Лише 6% опитаних ветеранів та 7% їхніх партнерів відповіли, що послуги та пільги були зовсім недоступними. Частка тих, хто повідомили, що послуги та пільги були радше недоступними, становила 30% серед ветеранів та 31% серед їхніх партнерів (Діаграма 3.2).

Разом із цим, за оцінками ветеранів та членів їхніх сімей, доступність заявлених державою послуг та пільг різнилася залежно від області. Ветерани, які проживають у Київській області, найнижче оцінили доступність послуг. Шістдесят два (62%) відсотки ветеранів та 56% членів сімей ветеранів, які проживають у Києві та Київській області, повідомили, що послуги, пільги та гарантії були скоріше недоступні або недоступні зовсім (Діаграма 3.3).

Червоноград, знайомий ветеранів, 50 років
«Як на мене, пільг ввели дуже багато, але воно [виконання] покладено на місцеві бюджети і тому це не виконується. Бо це можливо тільки при наявності коштів – от і вся проблема. А так ніби передбачено все: і лікування, і протезування, і ліки».

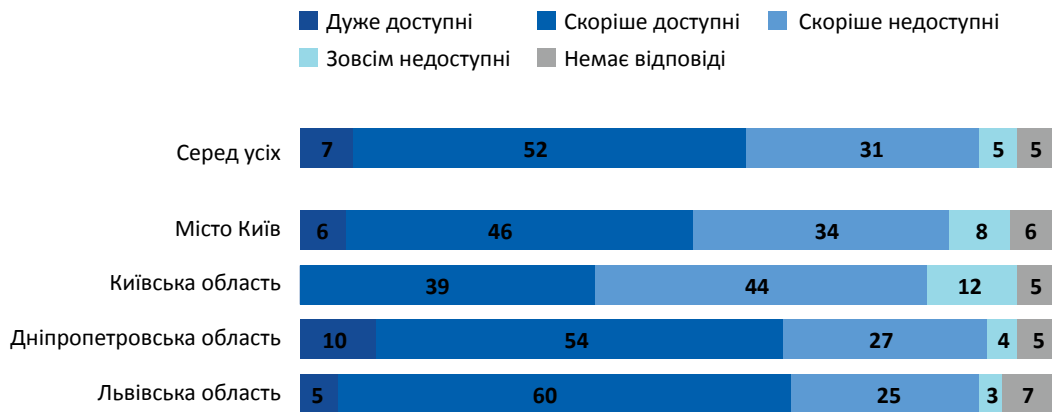
Джерело: ФГД з друзями та знайомими ветеранів

Діаграма 3.2. Доступність державних послуг та пільг за областями, % ветеранів

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Діаграма 3.3. Доступність державних послуг та пільг за областями, % партнерів ветеранів

Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів

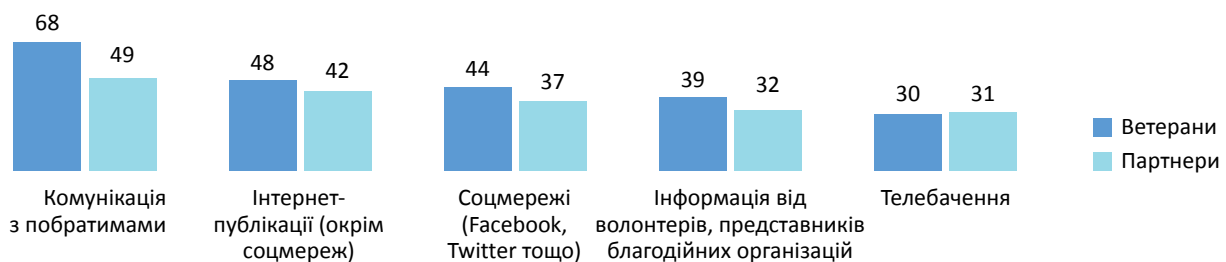
Канали для пошуку інформації про послуги та пільги

Шістдесят вісім (68%) відсотків ветеранів та 49% членів їхніх сімей повідомили, що ветерани отримували інформацію про пільги та послуги від побратимів. Майже половина ветеранів (48% і 44% відповідно) та більше ніж третина членів їхніх сімей (42% і 37% відповідно) назвали ключовими джерелами інформації Інтернет та соціальні мережі. Від волонтерів та працівників неурядових організацій інформацію отримували 39% ветеранів та 32% їхніх партнерів.

Залежно від вікової групи ветеранів, було виявлено певні відмінності у звичках використовувати канали для отримання інформації щодо державних пільг і гарантій. Про використання національної преси та телебачення як каналів пошуку інформації частіше повідомляли ветерани у вікових групах від 45 до 54 років та від 55 до 64 років (17% і 19%, 35% і 43% відповідно).

За словами ключових інформантів, ветерани мають отримувати інформацію про повний перелік належних їм пільг і прав одразу ж після демобілізації. Відповідні міністерства на національному рівні, а на місцях – військкомати та відділення соціального захисту населення, куди ветерани звертаються в першу чергу, – мають відігравати головну роль у цьому процесі.

Діаграма 3.4. Інформаційні канали ветеранів, % ветеранів та партнерів ветеранів

Примітка: П'ять найбільш часто згадуваних варіантів відповідей
Примітки: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді.

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами
Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів

4. ПРАЦЕ- ВЛАШТУВАННЯ ВETERANІВ

Перед залученням до виконання бойових завдань на сході України більшість ветеранів (74%) працювали за наймом. Шість (6%) відсотків респондентів були самозайнятими, 4% – приватними підприємцями. Частка професійних військових становила 4%. Ще 4% відповіли, що до мобілізації вони були тимчасово безробітними, але активно шукали роботу (Діаграма 4.1).

Діаграма 4.1. Статус зайнятості ветеранів до та після залучення до військової служби, % ветеранів

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Після повернення статус зайнятості ветеранів змінився лише незначною мірою: кількість респондентів, які працювали за наймом, зменшилася до 67%, а частка зареєстрованих приватних підприємців зменшилася до 3%. Водночас кількість самозайнятих та професійних військових зросла до 8% та 6% відповідно. Частка безробітних ветеранів

дещо збільшилася: 5% не мали роботи, але шукали її, 1% вели домашнє господарство. Кількість пенсіонерів зросла з 1% до 4% (Діаграма 4.1).

Отримані результати демонструють, що області, в яких проводилося опитування, характеризуються сприятливішими умовами та ширшими можливостями працевлаштування і, відповідно, вищою ефективністю ринку праці¹². Водночас із цим, опитані ветерани належали до вікових груп, для яких зазвичай характерні вищі показники зайнятості¹³. До того ж найбільша частка опитаних проживала у великих містах. За даними Державної служби статистики України, міські поселення зазвичай характеризуються вищим рівнем зайнятості порівняно із сільською місцевістю¹⁴. Окрім цього, результати ФГД продемонстрували, що після завершення проходження військової служби ветерани активно шукають роботу.

Дані демонструють, що ветеранки частіше працювали за наймом після повернення, ніж ветерани-чоловіки (75% проти 67%)¹⁵.

Більше ніж половина (54%) ветеранів повернулися до установ та організацій, де вони працювали до військової служби. Чоловіки-ветерани (55%) частіше поверталися на попереднє місце роботи, ніж жінки-ветеранки (41%) (Діаграма 4.2).

Існують відмінності в частках ветеранів, котрі повернулися до попереднього місця роботи після військової служби, за областями. У Львівській області до попереднього місця роботи повернулися 65% ветеранів. Серед ветеранів, які проживали в Києві та Київській області, на попереднє місце роботи повернулися менше від половини (49% та 41% відповідно).

¹² Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік. <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Reytingova-otsinka-za-2018-rik-prezentatsiyi-materiali.pdf>

¹³ Економічна активність населення України. 2018 р. Статистичний збірник. Київ – 2019. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf

¹⁴ Державна служба статистики України. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2019 році. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_znsnmv_u.htm

¹⁵ Результати аналізу тлумачилися з урахуванням обмежень, пов'язаних із малим розміром підвибірки жінок-ветеранок.

Діаграма 4.2. Частка осіб, які повернулися до попереднього місця роботи після військової служби, за областями, % ветеранів

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Під час ФГД деякі ветерани повідомляли, що навряд чи повернуться на свої попередні місця роботи через зміну світогляду. Респонденти зазначали, що їм важко виконувати завдання, пов'язані зі спілкуванням з іншими людьми, у зв'язку з тим, що вони відчують погіршення стосунків з колегами.

Київ, ветеранка, 50 років

«...Я хотіла б розпочати власну справу, щоб уникати спілкування з людьми, не бути в ситуаціях, у яких я не готова або просто не хочу бути. Отже, я вибрала такий шлях, вирішила розвивати власний бізнес».

Джерело: ФГД з ветеранами

Павлоград, ветеран, 53 роки

«Міг би й надалі працювати, але з цими людьми я більше не зміг би».

Джерело: ФГД з ветеранами

Попри те, що деякі респонденти згадували, що їм важко повертатися до колишнього робочого колективу, на думку партнерів та знайомих ветеранів, повернення на колишнє місце роботи може позитивно впливати на процес реінтеграції вете-

ранів у цивільне життя, оскільки повертає людину в умови, які передували до військової служби.

Червоноград, знайома ветерана, 49 років

«Він вернувся на своє місце, працює далі. Як на мене, це дуже добре тому, що це знову ж таки звичне середовище. Він вернувся туди, де працював. Це теж один з методів адаптації».

Джерело: ФГД зі друзями та знайомими ветеранів

Згідно зі статтею 119¹⁶ Кодексу законів про працю України, за працівниками, що працювали до військової служби, місце роботи та посада зберігаються до моменту їхнього повернення. Однак більше ніж чверть ветеранів (29%) повідомили, що за ними не були збережені місця роботи та посади. Шістдесят вісім (68%) відсотків респондентів, які працювали за наймом до військової служби, повідомили, що їх місце роботи та посади були збережені: 70% ветеранів-чоловіків і 45% ветеранок¹⁷.

Ключові інформанти повідомили, що незважаючи на те, що згідно із законодавством за ветеранами має бути збережене місце роботи після служби, приватні фірми не завжди дотримуються цієї вимоги. Ветерани так само згадували випадки, коли людину, яка демобілізувалася, звільняли без вчасного попередження.

Київ, ветеран, 48 років

«Звільнений заднім числом... Щоб не сплачувати мені якусь копійку».

Джерело: ФГД з ветеранами

Дніпро, ключовий інформант, 42 роки

«Згідно із законом так, але не всі дотримують, особливо приватні фірми».

Джерело: ФГД з ключовими інформантами

¹⁶ Кодекс законів про працю України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

¹⁷ Результати аналізу тлумачилися з урахуванням обмежень, пов'язаних із малим розміром підвибірки жінок-ветеранок.

Під час обговорень у фокус-групах ветерани зазначали, що до військової служби вони могли з легкістю знайти роботу, проте після повернення шукати роботу стало складніше. Ветерани згадували, що працевлаштуватися на бажане місце роботи, яке передбачає кар'єрне зростання, розвиток і гідну заробітну плату, нелегко. Можливості працевлаштування ветеранів часто обмежені через поганий стан здоров'я та хронічні захворювання.

Павлоград, ветеран, 42 роки

«Ні, я знайшов іншу роботу – сторожем. Тому що на нормальну роботу піти здоров'я не дозволяє. А якщо зі спиною ходити по лікарнях, то на таку роботу, де нормально платять, взагалі не влаштуєшся».

Джерело: ФГД з ветеранами

Павлоград, ветеран, 40 років

«За професією я водій, слюсар, машиніст підземних установок, слюсар механоскладальних робіт. Зараз не працюю. Я контракт підписую. До служби я міг влаштуватися на будь-яке підприємство. А зараз я йду підписувати контракт... Як вам скажати? Роботи багато, але хто піде за дві тисячі лопатою махати і бетон місити?»

Джерело: ФГД з ветеранами

Безробітні ветерани повідомили, що основними труднощами при пошуку роботи були низька заробітна плата за наявними вакансіями (79%), відсутність вакансій, які б відповідали кваліфікації ветеранів (44%), відсутність вакансій загалом (33%), невідповідне розташування місця роботи (28%) та дискримінація через статус ветерана (24%).

Ключові інформанти переконані, що участь у бойових діях змінила світогляд ветеранів, їхні уявлення про себе та своє призначення в житті. Це, у свою чергу, змінило їхні вимоги до професійної діяльності, що заважає їхньому поверненню на попереднє місце роботи.

Дніпро, ключовий інформант, 42 роки

«Я думаю, що вони там трохи переоцінюють своє життя, свою значимість, у них з'являються якісь нові запити. У більшості випадків хочеться одразу більше грошей за рахунок статусу».

Джерело: ФГД з ключовими інформантами

Аналіз якісного компоненту показав, що травми та захворювання, отримані під час військової служби, створюють перешкоди для працевлаштування, оскільки роботодавці не бажають виділяти додаткові лікарняні або відпустки ветеранам для проходження реабілітації. Крім того, рішення медичних комісій з професійної придатності та підтвердження часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності можуть серйозно перешкоджати працевлаштуванню та поверненню до діяльності, якою ветерани займалися раніше.

Павлоград, ветеран, 40 років

«І не брали, і медкомісія не пускала. І куди мені йти працювати? Ні групи [інвалідності] немає».

Джерело: ФГД з ветеранами

Павлоград, ветеран, 29 років

«Багато документів – чи здоровий я, чи ні. У цьому проблема, що не всі хочуть брати ветеранів на роботу, на нормальну роботу».

Джерело: ФГД з ветеранами

Київ, ветеран, 30 років

«З нами багато мороки. Особисто зі мною буде багато мороки, бо мені двічі на рік треба лягати в лікарню під крапельницю, у мене контузія. Це два рази лікарняний плюс законна відпустка, плюс відпустка, яка передбачена згідно зі статусом ветерана. Це в мене півроку вилітає з роботи, от так от просто. Плюс я можу ще просто захворіти. З таким мало який роботодавець захоче мати справу».

Джерело: ФГД з ветеранами

Безробітні ветерани зазначали, що потребують підтримки в пошуку роботи. Двадцять шість (26%) відсотків ветеранів повідомили, що потребують перекваліфікації, 20% хотіли б мати підтримку у відкритті власної справи, а 16% – отримувати інформацію про ярмарки вакансій та запрошення на них (Діаграма 4.3).

Діаграма 4.3. Типи бажаної підтримки в пошуку роботи, % безробітних ветеранів

Примітка: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді
Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Безробітних ветеранів запитали про те, який тип курсів або навчання вони хотіли б пройти. Респонденти повідомили, що зацікавлені в проходженні мовних курсів (29%), ІТ-курсів (21%) та курсів водіння (18%).

Доречним, з погляду ветеранів, є впровадження державних програм, які сприяли б працевлаштуванню ветеранів. Учасники ФГД висловили зацікавленість в участі у відкритих програмах сприяння працевлаштуванню, які не вимагають перебування на обліку в службі зайнятості. На фокус-групах ветерани повідомляли, що в цілому знають про можливість перепідготовки та перекваліфікації (така можливість надається в центрах зайнятості). Проте зазначали, що пропозиції, які надходять від Державного центру зайнятості, доволі часто не відповідають кваліфікації та освітньому рівню ветеранів. Водночас курси перекваліфікації, пропонувані державними установами, які можуть зацікавити ветеранів, не проводяться регулярно або перебувають на етапі розробки без визначення дати початку.

Київ, ветеранка, 25 років

«Ті варіанти, які вони мені пропонували, ну, взагалі... або взагалі не було по освіті, якщо будь-яка йшла. На медсестру... я не можу, у мене нема медичної освіти».

Джерело: ФГД з ветеранами

Павлоград, ветеран, 49 років

«Я зварювальник. Мені зараз пропонують перекваліфікуватися на чоботаря. А чоботарем ну куди?»

Джерело: ФГД з ветеранами

Київ, ветеран, 44 років

«Курси перепідготовки є в центрах соціального захисту, але... вони кажуть, що в нас у проекті є такі, такі й такі курси, але коли вони розпочнуться, ми не знаємо».

Джерело: ФГД з ветеранами

5. ДОБРОБУТ ВETERANІВ

Під час інтерв'ю 18% ветеранів повідомили, що їм вистачає коштів лише на харчування, а 3% відповіли, що змушені економити на харчуванні. Більше третини (36%) повідомили, що вони мають достатній дохід, щоб купувати продукти харчування та одяг, 31% повідомили, що можуть дозволити собі їжу, одяг, взуття та інші покупки, але їм потрібно заощаджувати або позичати гроші для придбання побутової техніки (Діаграма 5.1).

Діаграма 5.1. Самооцінка ветеранами фінансового становища своїх домогосподарств, % ветеранів

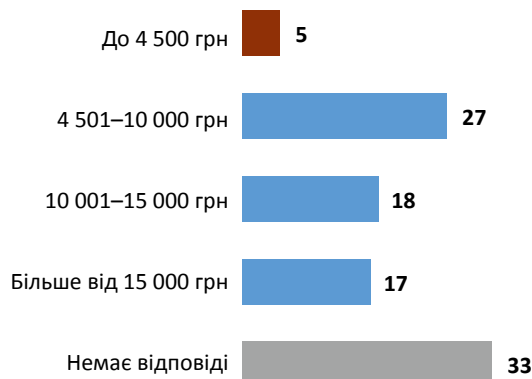

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Найчастіше згадуваним ветеранами джерелом доходу була заробітна плата (86%), що відповідає віку досліджуваної групи. Лише 5% респондентів повідомили, що щомісячний дохід їхнього домогосподарства приблизно дорівнював мінімальній заробітній платі на одну людину в Україні (Діаграма 5.2).

Далі наведене порівняння самооцінки матеріального добробуту домогосподарств ветеранів і

Діаграма 5.2. Середньомісячний дохід домогосподарств, % ветеранів

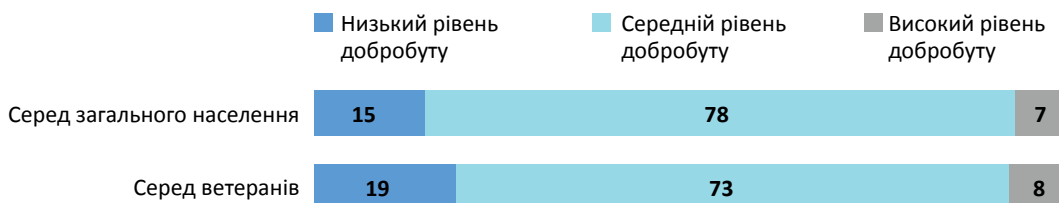

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

загального населення в трьох областях. Порівняння здійснено на основі підвбірок, які представляють людей віком від 18 до 54 років, що проживають у великих містах із кількістю населення від 500 тисяч. Вибір параметрів для формування підвбірок був обумовлений особливостями соціально-демографічного профілю ветеранів.

Запропоновані учасникам варіанти відповідей були згруповані за трьома категоріями: «низький рівень добробуту» («економлю на харчуванні» та «вистачає коштів на харчування»), «середній рівень добробуту» («можу дозволити собі їжу, одяг, взуття» та «можу дозволити собі їжу, одяг, взуття та інші покупки») та «високий рівень до-

Діаграма 5.3. Порівняння самостійної оцінки матеріального добробуту домогосподарств ветеранів і загального населення, %

Джерело: «Омнібус», «Info Sapiens», 2019 р. Примітка: Аналіз проводився на основі підвбірок респондентів віком від 18 до 54 років, що проживають у Львівській, Дніпропетровській та Київській областях і місті Києві

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами. Примітка: Аналіз проводився на основі підвбірок респондентів віком від 18 до 54 років

Примітка: Варіант відповіді «складно відповісти» виключений з аналізу.

бробуту» («можу дозволити собі їжу, одяг, взуття та дорогі покупки» та «можу дозволити собі будь-які покупки в будь-який час»).

Дев'ятнадцять (19%) відсотків домогосподарств ветеранів належали до категорії з низьким рівнем матеріального добробуту (у порівнянні з 15% у підвибірці загального населення), тоді як 78% у підвибірці загального населення були класифіковані як категорія із середнім рівнем матеріального добробуту проти 73% домогосподарств ветеранів. Відмінностей у частці домогосподарств, віднесених до категорії «високий рівень добробуту», виявлено не було (вони становили 7% у підвибірці загального населення і 8% серед домогосподарств ветеранів) (Діаграма 5.3).

Результати порівняння середнього рівня доходів домогосподарств ветеранів і домогосподарств серед загального населення демонструють, що рівень доходів домогосподарств ветеранів є трохи нижчим. У підвибірці ветеранів 9% респондентів повідомили, що середньомісячний дохід їхніх домогосподарств становить приблизно 4 500 грн. Для порівняння, за результатами аналізу підвибірки загального населення, частка респондентів, які повідомили про рівень доходу домогосподарства 4 500 грн і менше, дорівнювала 3%. У великих містах 27% ветеранів повідомили, що середньо-

місячний дохід їхніх домогосподарств становить 15 000 грн, у той час як серед домогосподарств у підвибірці загального населення таких було 45%.

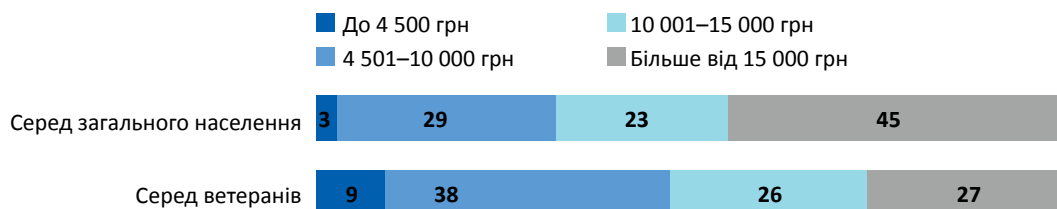
До половини респондентів (44%) на момент проведення опитування не мали власного житла і жили в батьків або друзів, в орендованій квартирі чи кімнаті або в гуртожитку (Діаграма 5.5).

Діаграма 5.5. Тип житла, % ветеранів

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Діаграма 5.4. Порівняння самостійної оцінки рівня середньомісячного доходу домогосподарств ветеранами, %

Джерело: «Омнібус», «Info Sapiens», 2019 р. Примітка: Аналіз проводився на основі підвбірок респондентів віком від 18 до 54 років, що проживають у Львівській, Дніпропетровській та Київській областях і місті Києві

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами. Примітка: Аналіз проводився на основі підвбірок респондентів віком від 18 до 54 років
Примітка: Варіант відповіді «складно відповісти» виключений з аналізу.

6. ДИСКРИМІНАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ, ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА (ПЗПСП)

Дискримінація

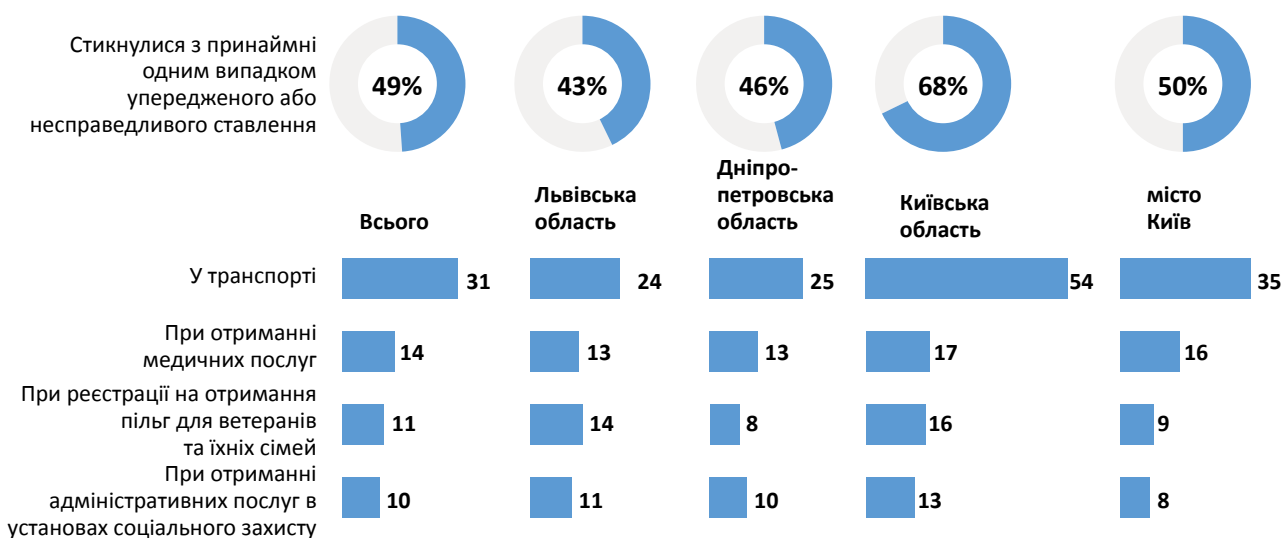
Респондентів запитали, чи стикалися вони з випадками упередженого або несправедливого ставлення (дискримінації) до ветеранів у різних сферах за останні шість місяців. Майже половина опитаних (49%) зазначила, що стикалася хоча б з однією з таких ситуацій. Згідно з результатами опитування, найчастіше ветерани стикалися з дискримінацією в громадському транспорті, коли заявляли про своє право на безкоштовний проїзд згідно з державною пільгою (Діаграма 6.1). Окрім цього, ситуації, пов'язані з упередженням або несправедливим ставленням, ставалися під час отримання

медичних послуг (14%), при оформленні пільг для ветеранів і членів їхніх сімей та отриманні послуг в установах і закладах соціального захисту (10%). Вибіркове обстеження ветеранів показало, що самостійна оцінка дискримінації відрізняється залежно від області проживання (Діаграма 6.1).

Найбільшою частка респондентів, які повідомили про упереджене або несправедливе ставлення (дискримінацію) ветеранів у транспорті протягом останніх шести місяців, була в Києві та Київській області (Діаграма 6.1). Пільги на користування транспортом були переважно доступні для тих, хто намагався скористатися ними (Розділ 3, Діаграма 3.1). Проте ситуації, пов'язані з дискримінацією в транспорті, підтвердилися і за результатами ФГД. Результати ФГД свідчать про те, що частина ветеранів навіть не намагалася отримати пільгу, тому що їм простіше сплатити за проїзд самостійно, ніж зіткнутися з відмовою в наданні пільги. Під час ФГД в Києві респонденти повідомляли, що чули коментарі щодо наявності в них права на безкоштовний проїзд у громадському транспорті, коли намагалися скористатися таким правом.

У ході ФГД ветерани згадували випадки, коли працівники громадського транспорту відмовляли їм у безкоштовному проїзді або дозволяли безкоштовний проїзд за умови, що ветеран не займа-

Діаграма 6.1. Частка ветеранів, які підтвердили, що стикаються з упередженням та несправедливим ставленням, за сферами дискримінації та областями, % ветеранів

Примітка: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді. Чотири найчастіше згадувані сфери
Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

тиме сидяче місце в транспорті. Ветерани наголушували на тому, що перевізники можуть відмовляти в пільговому перевезенні, обґрунтовуючи відмову відсутністю компенсації за перевезення ветеранів з боку держави. Респонденти висловлювали думку, що така компенсація має бути забезпечена державою.

Київ, ветеранка, 50 років

«Якщо мені зараз це необхідно, то чому я не можу скористатися своїм правом? Не чуючи, не бачачи, як на мене там дивляться й оточуючі, і той же водій. Тому що знову ж таки держава не може компенсувати цим же водіям, перевізникам».

Джерело: ФГД з ветеранами

Київ, ветеранка, 50 років

«А в маршрутках я ще й досі, буквально в тому місяці знову чула: скільки вас розвелося, убедешників, ми вас туди не посилали...»

Джерело: ФГД з ветеранами

Соціальна інтеграція

Ветерани не тільки розділяють своє оточення на своїх і чужих, а й розділяють життя на період до та після служби. Учасники ФГД повідомляли, що відчують неспокій і недоречність своєї присутності. Респонденти підкреслювали, що відчують, як люди довкола намагаються дистанціюватись від ветеранів, не помічати їх або навіть зневажають їх, оскільки останні нагадують про реальність, про те, що в країні відбувається збройний конфлікт.

Київ, ветеран, 31 рік

«Я бачив, як від нас люди просто відвертали очі. Їм було соромно нас бачити. Ми просто не вписувалися в їхній спокійний спосіб життя».

Джерело: ФГД з ветеранами

Київ, ветеран, 31 рік

«Суспільство не готове бачити ветеранів, інтегрувати нас. Класно, коли ми десь там воюємо. А от коли ми тут з'являємося – ми передусім нагадуємо своїм існуванням про те, що в Україні бойові дії».

Джерело: ФГД з ветеранами

Респондентам пропонувалося оцінити кілька тверджень щодо впливу їхнього військового досвіду та проблем реінтеграції для визначення рівня їхньої самоідентифікації з референтною групою (ветеранами) та людьми, які мають військовий досвід. Цей блок запитань було розроблено для того, щоб оцінити, яким, з точки зору ветеранів, є ставлення суспільства до ветеранів, та визначити їх відчуття близькості до своєї групи.

Вибіркове опитування ветеранів показало, що вони почуваються ізольованими від суспільства, а також мають міцну самоідентифікацію зі своєю референтною групою. Більшість ветеранів (78%) погодилася з твердженням про те, що люди в країні поводяться так, ніби не розуміють, що в країні йде збройний конфлікт. Сімдесят сім відсотків (77%) погодилися з твердженням, що «тільки на лінії вогню люди розуміють, що важливо, а що ні»; 74% – «участь у воєнних діях назавжди змінила моє життя»; 73% – із тим, що «ветеранів можуть зрозуміти лише ті, хто воював»; 66% опитаних ветеранів висловили думку про те, що в мирному житті порушуються права ветеранів. Тридцять два (32%) відсотки респондентів погодилися з твердженням «Я відчуваю, що я відірваний(-а) від основної частини суспільства (мене виключено з життя суспільства)» (Діаграма 6.2).

Діаграма 6.2. Оцінка впливу військового досвіду та реінтеграції, % ветеранів, які погодилися з твердженнями

Примітка: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді
Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Результати опитування партнерів ветеранів підтвердили висновок про наявність у ветеранів почуття виключеності із суспільства. Більшість партнерів ветеранів погодилися з твердженням, що люди в країні поведуться так, ніби не розуміють, що йде збройний конфлікт (72%). Тридцять один (31%) відсоток респондентів погодилися з твердженням «Я відчуваю, що мій партнер відірваний від основної частини суспільства (виключений із суспільства)».

Під час ФГД знайомі та партнери ветеранів повідомляли, що після повернення вони можуть бути соціально дезорієнтованими, втрачають самоідентифікацію та не ототожнюють себе з людьми, які не мають військового досвіду.

Київ, ветеранка, 50 років

«Тоді, 5 років назад, і зараз – це абсолютно різні вже підходи. Якщо раніше я не реагувала так гостро на все, то зараз – при будь-якій там ситуації».

Джерело: ФГД з ветеранами

Серед осіб, які погодилися з різними твердженнями щодо впливу військового досвіду та проблем реінтеграції, частка тих, хто хоче повернутися на військову службу, є вищою. Кількість ветеранів, які повідомили про бажання повернутися на військову службу на сході України, була значно вищою серед респондентів, які погодилися з твердженням «Люди в країні поведуться так, ніби не розуміють, що в країні йде збройний конфлікт», ніж серед респондентів, які не погодилися з цим твердженням (38% проти 13%). Другий та третій найбільший за обсягом розрив було виявлено між респондентами, котрі погодилися та не погодилися з твердженнями «У мирному житті порушуються права ветеранів» (40% проти 18%) та «Тільки на лінії вогню люди розуміють, що важливо, а що ні» (37% проти 17%) (Діаграма 6.3).

Діаграма 6.3. Частка осіб, які заявили про намір повернутися на військову службу, % від тих, котрі погодилися з різними твердженнями

Примітка: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді
Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Результати ФГД підтвердили висновки, отримані за результатами вибіркового опитування ветеранів. Ті, хто не може знайти власного місця, найбільше схильні до повернення на військову службу. Учасники ФГД висловили думку, що ветерани можуть не бачити сенсу в інтеграції в цивільне життя. Втрачаючи життєві орієнтири, ветерани повертаються на схід, оскільки тільки там, на їхню думку, вони можуть бути корисними.

Павлоград, ветеран, 53 роки

«Людина звикла до одного. А тут повернулася додому і чогось не вистачає. Щось не так, щось змінилося. От ветеран і думає повернутися туди, де він потрібен».

Джерело: ФГД з ветеранами

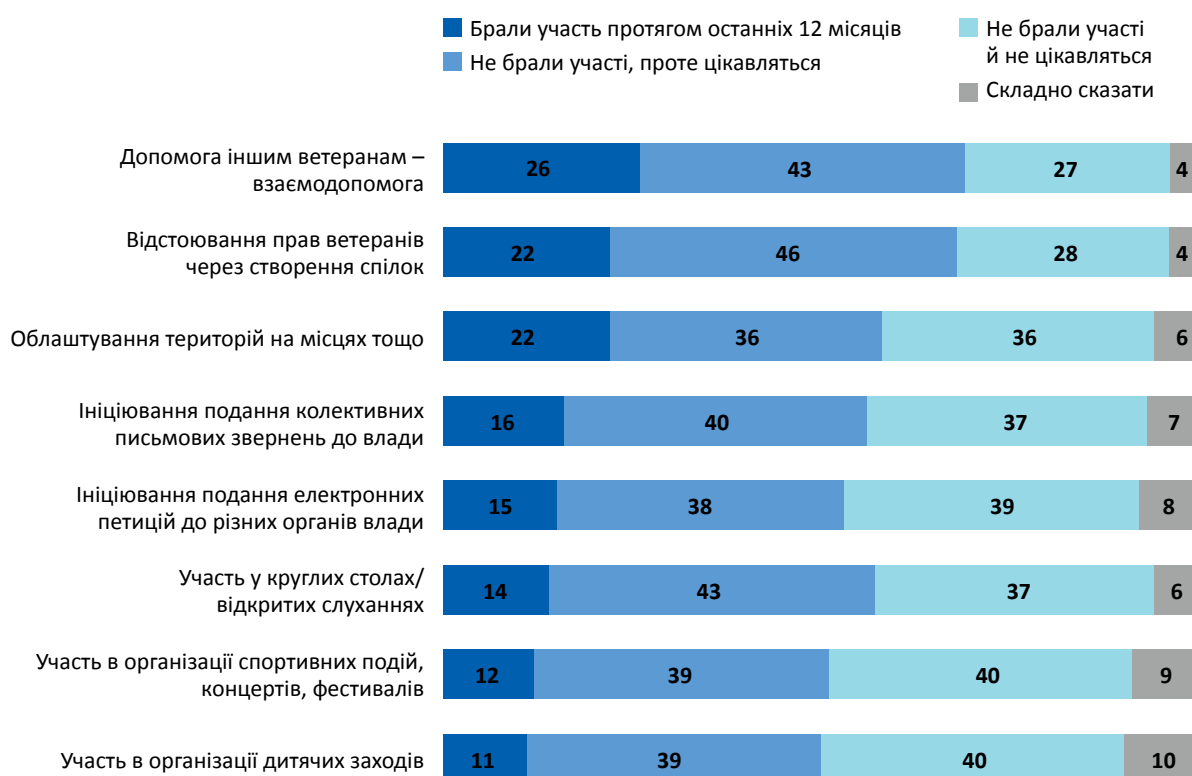
Червоноград, чоловік, 23 роки

«Місяць тому теж друг приїжджав на пару днів. Каже, я не знаю, що тут робити. Я тут не бачу сенсу, а там, може, хоч від мене хоч і щось буде».

Джерело: ФГД з друзями та знайомими ветеранів

Ветерани з областей, у яких проводилося опитування, беруть активну участь у різних соціальних заходах. Протягом останніх 12 місяців близько чверті респондентів залучалися до різних заходів у громадах. Частка ветеранів, які надавали іншим ветеранам допомогу через колективні групи підтримки, становила 26%. Двадцять два (22%) відсотки відстоювали права ветеранів, беручи участь у різних асоціаціях (Діаграма 6.4). При цьому варто зазначити, що результати аналізу знову продемонстрували міцну ідентифікацію з референтною групою.

Діаграма 6.4. Готовність і досвід участі в різних соціальних заходах, %

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка (ПЗПСП)

Під час ФГД ветерани вказали на складність процесу повернення до цивільного життя. Більшість опитаних повідомили, що їхнє ставлення до життя та довколишніх людей змінилося. Респонденти зазначали, що відчують брак перспектив у майбутньому та мають загострене почуття справедливості. Більше ніж половина опитаних партнерів ветеранів (55%) повідомили, що вони ніколи або майже ніколи не обговорюють події, які сталися під час служби ветеранів. Проблемою, яку ветерани згадували найчастіше, було зловживання алкоголем (26%). Про це також повідомили 27% членів сімей ветеранів. Учасники ФГД наголошували, що замість того, щоб звернутися по психосоціальну підтримку, ветерани схильні шукати розради у зловживанні алкоголем. Алкоголь стає головним засобом подолання стресу, замість психосоціальної допомоги.

Львів, ветеран, 49 років

«От все, і після такого ви приїжджаєте в частину, ну і як стрес зняти? От двісті грамів – і полегшало».

Джерело: ФГД з ветеранами

Під час проведення ФГД респонденти згадували про потребу ветеранів у психосоціальній підтримці. За словами респондентів, усі ветерани повинні проходити обов'язкові консультації психолога.

Київ, ветеран, 38 років

«Не хочеш бачити людей взагалі і щось робити».

Джерело: ФГД з ветеранами

Павлоград, ветеран, 49 років

«Усі, хто були на лінії вогню хоча б один раз, потребують психологічної підтримки».

Джерело: ФГД з ветеранами

Під час опитування респондентів просили відповідати на запитання про бажані види психосоціальної підтримки для самих респондентів і необхідні види психосоціальної підтримки для ветеранів загалом.

Третина ветеранів зазначила, що вони хотіли б отримати хоча б один із запропонованих типів психосоціальної підтримки. Більше половини опитаних зазначили, що ветерани загалом потребують такої підтримки, вказавши на індивідуальні консультації психолога як найбажаніший різновид психосоціальної підтримки. Шістнадцять (16%) відсотків ветеранів висловили бажання отримувати консультації психолога, який має досвід військової служби, наприклад є капеланом, і 39% респондентів відповіли, що такий тип підтримки є бажаним для ветеранів загалом. Як і ветерани, члени сімей ветеранів назвали індивідуальні консультації психолога найбажанішим видом психосоціальної підтримки як для ветеранів зі своїх домогосподарств, так і для ветеранів загалом (28% та 51%) (Діаграма 6.5).

Майже половина респондентів (46%) повідомили, що вони особисто не потребують жодного з наведених типів психосоціальної підтримки. Лише 8% респондентів зазначили, що ветерани загалом не потребують жодного типу психосоціальної підтримки із запропонованих для оцінювання. Дані свідчать, що партнери ветеранів рідше відповідають, що ветерани з їхніх домогосподарств (31%) не потребують психосоціальної підтримки. Лише 9% повідомили про відсутність потреби в наданні психосоціальної підтримки ветеранам загалом (Діаграма 6.5).

Якісний компонент дослідження продемонстрував, що для ветеранів важливо отримувати підтримку від фахівців, які глибоко розуміють досвід ветеранів і проблеми, з якими вони стикаються після повернення зі служби. Водночас до психологів, які не мають досвіду надання консультацій, ветерани мають певні упередження. Ключові інформанти також акцентують увагу на тому, що цивільним психологам бракує відповідного досвіду для консультування ветеранів, і зазначають, що перед роботою з ветеранами психологам необхідно проходити додаткові тренінги та навчання, котрі дозволяють зрозуміти особливості життєвої ситуації ветеранів, їхнього світосприйняття та досвіду участі в бойових діях.

Діаграма 6.5. Тип бажаної психосоціальної підтримки, % ветеранів та партнерів ветеранів, які назвали певний тип підтримки

Примітка: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді
Джерело: Інтерв'ю з ветеранами
Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів

Дніпро, ключова інформантка, 35 років
«Люди, які надають психологічну допомогу, повинні мати травма-сфокусовану освіту».

Джерело: ФГД з ключовими інформантами

Київ, ветеранка, 50 років
«Я б сказала, що тут потрібні і військові, і психологи, як я розумію. От зараз якщо працюють психологи, вони працюють як цивільні психологи, які не знають військового потенціалу».

Джерело: ФГД з ключовими інформантами

членів сімей ветеранів. Такі заходи потрібні для того, щоб допомогти членам сімей ветеранів зрозуміти світосприйняття людини, яка брала участь у бойових діях, і налагодити взаємодію з нею.

Дніпро, ключова інформантка, 35 років
«Чому система влаштована так, що їм не надана ця допомога, яка повинна бути? Чому не працюють із членами сім'ї, щоб вплив на всю систему був? Чому немає якогось ведення цього пацієнта?»

Джерело: ФГД з ключовими інформантами

Серед учасників ФГД не було консенсусу в оцінюванні зустрічей з іншими ветеранами як інструменту психосоціальної допомоги. Одні респонденти вважають зустрічі з іншими ветеранами радше за спосіб проведення дозвілля, аніж за можливість

На думку друзів і знайомих ветеранів, бажано проводити окремі консультації та тренінги для

отримати психологічну допомогу. Інші ж, навпаки, вбачають у них ефективний механізм реінтеграції та можливість обговорення своїх проблем. На думку ключових інформантів, взаємодія з побратимами, які поділяють спільний досвід та інтереси, може спростити процес реінтеграції. Вони вважають, що взаємодія з побратимами допомагає ветеранам відчувати підтримку та посилює їхню впевненість у собі. Ветерани також вважають корисною участь у спортивних та творчих заходах, організованих спільно з іншими ветеранами. Такі заходи сприяють активізації спілкування та стимулюють до участі в різних типах активностей.

Дніпро, ключова інформантка, 55 років

«Ці люди побували в однакових умовах, вони розуміють одне одного краще, ніж усі інші. Це природно, так завжди було, що люди, які пройшли однаковий шлях, об'єднуються за таким принципом».

Джерело: ФГД з ключовими інформантами

Павлоград, ветеран, 38 років

«Якщо просто зібратися, то все закінчується в кращому випадку чаюванням... Якщо просто зібратися, повторю ще раз, – у нас немає такої культури спілкування, щоб зібратися і полікувати одне одного».

Джерело: ФГД з ветеранами

Київ, ветеранка, 25 років

«Найкращий психолог – це спілкування з людьми. Я почала дуже багато спілкуватися з людьми, належу до Святошинської спілки ветеранів. Чим більше ти знаходишся серед людей, чим більше ти з ними спілкуєшся, тим легше тобі».

Джерело: ФГД з ветеранами

Було встановлено, що ветерани були стриманішими в питаннях оцінки себе як осіб, котрі потребують психосоціальної підтримки. Респондентів та їхніх партнерів попросили оцінити причини, які

можуть впливати на небажання ветеранів отримувати психосоціальну підтримку.

П'ятдесят шість (56%) відсотків ветеранів зазначили, що ветерани можуть не звертатися по психосоціальну підтримку через те, що не хочуть показувати свої проблеми. Цю думку підтримали члени сімей ветеранів, які вказали, що ветерани можуть не усвідомлювати, що їм потрібна допомога (53%), або не хотіти демонструвати свої проблеми (54%).

Діаграма 6.6. Причини відсутності звернень по психосоціальну допомогу, %

Примітка: Респонденти могли вибрати кілька варіантів відповіді

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Джерело: Інтерв'ю з членами сімей ветеранів

Під час ФГД деякі ветерани наголошували на тому, що їм важко розповідати про свої проблеми, попри відчуття постійного емоційного дискомфорту. Респонденти повідомляли, що соромляться роз-

повідати іншим про потребу в отриманні психосоціальної підтримки, оскільки занепокоєні тим, що їх можуть сприймати як «хворих» і «неповноцінних» людей.

Київ, ветеранка, 25 років

«Я не знаю, до кого мені можна зараз звернутися чемно. Мені важко... як це сказати... мені важко серед своїх знайомих написати, що, припустимо, я шукаю нормального психотерапевта. Мені це дуже важко морально... взагалі я не хочу, щоб хтось знав».

Джерело: ФГД з ветеранами

Однією з причин відсутності звернень по психологічну допомогу є небажання згадувати про досвід бойових дій. На думку ветеранів, що брали участь у ФГД, учасники бойових дій потребують індивідуального підходу в наданні психосоціальної допомоги. Ветерани зазначають, що спочатку звернення по психосоціальну допомогу може спричинити певні труднощі, тож для налагодження спілкування з довколишніми та забезпечення готовності ділитись інформацією про події, які відбувалися під час військової служби, комфортніше було б отримувати індивідуальні консультації.

Павлоград, ветеран, 40 років

«Знаєте, не дуже хочеться прийти й розповісти про це [військовий досвід] людині, згадувати це все і знову через це проходити».

Джерело: ФГД з ветеранами

Павлоград, ветеран, 38 років

«Дивіться, напевно, було б краще й простіше починати з індивідуальних консультацій. Індивідуальне – умовно анонімне».

Джерело: ФГД з ветеранами

лючові інформанти повідомили, що деякі ветерани стикаються з проблемою зловживання алкоголем. Учасники обговорень згадували про брак комплексних підходів, які могли б вирішити проблему алкогольної залежності. На думку респондентів, проблема має вирішуватися комплексно з урахуванням аспекту надання психосоціальної допомоги та із залученням родичів і близьких ветеранів.

Учасників ФГД зазначають, однією з причин відсутності звернень по психологічну допомогу є брак кваліфікованих спеціалістів, які мають досвід роботи з ветеранами, розуміються на їхніх проблемах, застосовують стратегії надання допомоги.

Львів, ветеран, 48 років

«То був психолог, і вона поставила питання про те, як я почуваюся, я сказав, що погано. А вона каже: «Це погано». І все, більше я її не бачив, державний психолог».

Джерело: ФГД з ветеранами

Для підвищення якості допомоги, що надається психологами, ветерани радять запозичувати досвід інших країн, які мали аналогічний досвід реінтеграції ветеранів у мирне життя, і використовувати в Україні перевірені на практиці моделі.

Київ, ветеран, 50 років

«Треба просто брати досвід інших країн, які у військових місіях мають великий досвід, і відповідно переймати його».

Джерело: ФГД з ветеранами

7. СТАВЛЕННЯ ДО ВІДКРИТТЯ ВЛАСНОГО БІЗНЕСУ

Результати ФГД показали, що ветерани розглядають створення власного бізнесу не лише як можливість заробляти та бути незалежними, а й як можливість застосувати свої навички та взаємодіяти з ширшим колом людей. Учасники ФГД висловили думку про те, що відкриття власної справи – це можливість для ветеранів співпрацювати з іншими ветеранами для ефективної реалізації бізнес-ідей.

Київ, ветеранка, 50 років

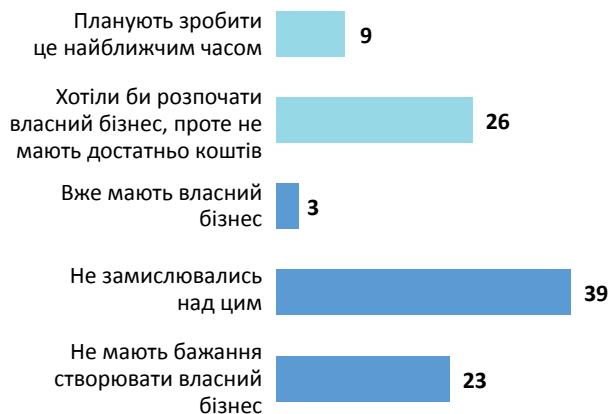
«Маркетинговий компонент – це дуже складно. Я сама презентую більшість своїх продуктів. Проте й інші (ветерани) могли б цим займатися, якби тільки були хоча б якісь можливості для співпраці».

Джерело: ФГД з ветеранами

Загалом 35% опитаних ветеранів підтвердили, що хотіли б розпочати власну справу. Серед них 9% планували зробити це найближчим часом, а решта 26% хотіли б розпочати, але не мали можливості. Частка тих, хто висловили інтерес до заснування власного бізнесу, була майже такою самою (38%), як і серед населення загалом¹⁸. Три (3%) відсотки респондентів повідомили, що вже розпочали власну справу. Проте серед населення загалом частка тих, хто повідомив, що вже має свій бізнес, була втричі вищою (10%)¹⁹. Решта учасників опитування ніколи про це не замислювалися (39%) або не бажали починати власну справу (Діаграма 7.1).

Респондентам було запропоновано оцінити твердження, які описують умови створення бізнесу або перешкоди, котрі можуть виникнути на цьому шляху. Основною перешкодою на шляху до створення власного бізнесу, на думку опитаних вете-

Діаграма 7.1. Ставлення до створення бізнесу, %

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

ранів (89%), є брак стартового капіталу. Опитані підкреслили необхідність допомоги у визначенні потреб ринку, а саме 86% погодились із твердженням «було б добре отримати допомогу у визначенні актуальних напрямків відкриття бізнесу в моєму населеному пункті». Із тим, що «відсутня підтримка для започаткування малого та середнього бізнесу», погодились 78% респондентів. Майже половина респондентів (47%) погодились з тим, що вони не можуть знайти достатньо інформації про те, як започаткувати свій бізнес (Діаграма 7.2).

Ветерани повідомляли, що їм бракує знань і навичок для підготовки реалістичного та продуманого бізнес-плану. У ході ФГД учасники обговорень зазначали, що їх цікавить перепідготовка та участь у навчальних програмах щодо ведення бізнесу, сплати податків, просування послуг і товарів, конкурентоспроможності на ринку. Важливою складовою започаткування бізнесу, яку відзначила велика кількість респондентів, було дослідження ринку та визначення успішних напрямків бізнесу з найбільшим потенціалом розвитку. До переліку необхідних навичок для започаткування бізнесу були включені юридична допомога та захист, курси фінансової грамотності та основи бухгалтерського обліку й маркетингу.

Більшість ветеранів очікували на допомогу у відкритті бізнесу від держави, включаючи надання грантів та іншої фінансової підтримки, освіти щодо започаткування бізнесу та юридичної допомоги.

¹⁸ Податки та підприємництво: Оцінки та очікування. http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nalogi_i_predprinimatelstvo_ocenki_i_ozhidaniya.html

¹⁹ Там само.

Діаграма 7.2. Частка осіб, які погодилися з твердженнями щодо умов започаткування власного бізнесу, % ветеранів, які хотіли б розпочати або підтвердили, що вже мають власний бізнес

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

Київ, ветеран, 38 років

«Багато хто з ветеранів хотіли б щось започаткувати. Відсутня державна підтримка бізнесу. На жаль, держава ніяким чином не ставить у пріоритет цю підтримку».

Джерело: ФГД з ветеранами

Київ, ветеран, 39 років

«Щоб розвиватися, потрібно, щоб держава допомогла. Ну хоча допомогла грошима. Потім я б заробив гроші та повернув би їх».

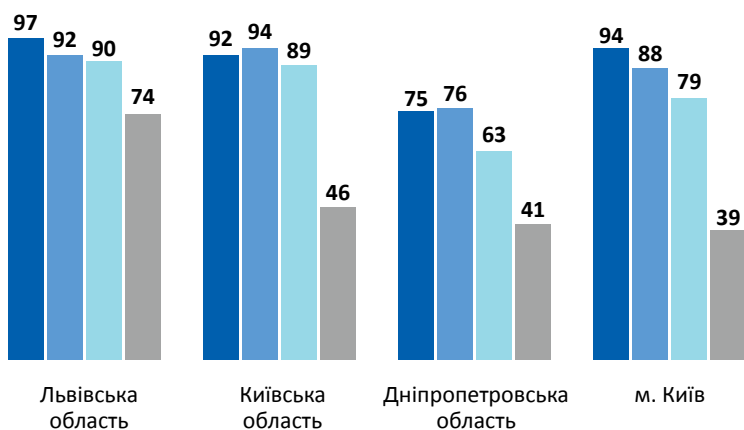
Джерело: ФГД з ветеранами

Результати аналізу демонструють відмінності в кількості ветеранів, які погодилися з твердженнями щодо проблем для започаткування бізнесу, залежно від області.

Найбільшою кількістю респондентів, які погодилися з усіма твердженнями щодо започаткування бізнесу, була в Львівській області, а найменшою – у Дніпропетровській. Переважна більшість опитаних ветеранів (89%) вважали брак стартового капіталу основною перешкодою на шляху до створення власного бізнесу.

Більшість ветеранів із Львівської області (92%) хотіли б отримувати допомогу у визначенні актуальних напрямків для відкриття бізнесу. Дев'яносто (90%) відсотків опитаних у Львівській області повідомили про відсутність державної підтримки в започаткуванні малого та середнього бізнесу. На брак інформації про те, як розпочати власну справу, вказали 74% опитаних ветеранів із Львівської області, тоді як у Дніпропетровській і Київській областях та місті Києві кількість таких респондентів була значно нижчою (41%, 46% та 39% відповідно).

Діаграма 7.3. Частка осіб, які погодилися з твердженнями щодо умов започаткування власного бізнесу, за областями, % ветеранів, які хотіли б розпочати або підтвердили, що вже мають власний бізнес

- Важко розпочати власну справу через відсутність фінансової підтримки та стартового капіталу
- Було б добре отримати допомогу у визначенні актуальних напрямків відкриття бізнесу в моєму населеному пункті
- Відсутня підтримка для започаткування малого та середнього бізнесу з боку держави і місцевої влади
- Не можу знайти достатньо інформації про те, як започаткувати бізнес

Джерело: Інтерв'ю з ветеранами

ПРЕДСТАВНИЦТВО МОМ В УКРАЇНІ

ukraine.iom.int

iomkievcomm@iom.int

вул. Михайлівська, 8, Київ, Україна 01001

Тел.: +38 044 568 50 15

Факс: +38 044 568 50 16

 facebook.com/IOMUkraine

 instagram.com/iomukraine

 youtube.com/user/IOMmissionUkraine